

چکیده:

عید فطر از بزرگترین اعیاد مسلمانان است که می‌تواند عاملی برای تحکیم وحدت مسلمین باشد، ولی تعیین روز آن وسیله‌ی برای دامن زدن به اختلافات میان مسلمانان بوده که جنبه‌های سیاسی و رقابتی پیدا کرده است. حکیم غروی سالها پیش در کتاب مغرب و هلال با استناد به آیات، سنت و روایت اثبات نمود که رؤیت ماه در هر جای کره زمین برای تمامی ساکنان آن حجت است. سازمان کنفرانس اسلامی نیز مصوبه‌ی قرار داده که ماه در هر کدام از کشورهای عضو، رؤیت گردد برای دیگر کشورها معتبر است. سایر کشورها هم برای برون رفت از این اختلاف باید یک شورای مرکزی تشکیل دهند و امر را به آن شورا بسپارند تا آن افتراق را به اتحاد و هماهنگی میان مسلمانان تبدیل کنند. در متن پیش رو به طور مختصر به این موضوع پرداخته می‌شود.

کلیدواژه‌ها: هلال ماه - عید فطر - اختلاف - رؤیت - سید محمد جواد غروی - مغرب و هلال

شادمانی عید سعید فطر برای مسلمانان ایران هر ساله با سرگشتگی‌های تعیین روز عید می‌آمیزد و عیدی که به گواهی قنوت نمازش، خدا آن را «برای تمامی مسلمانان» عید قرار داده، به محل اختلاف و بحث و جدال مبدل گشته است. و رای تلاش‌های گوناگونی که در این سالها برای تئوریزه کردن و توجیه نمودن این اختلاف در ایران صورت پذیرفته، به چند نکته باید توجه نمود:

نخست اینکه؛ احکام اسلام به گونه‌ی وضع شده است که برای درک آن نیاز به متولی خاصی نیست. به عنوان نمونه، اوقات نماز به روشنی و بدون وابستگی به هیچ مرجعی، مشخص است. تمامی انسان‌ها با نگاه کردن به خورشید، اوقات عبادات خود را می‌فهمند. با جدایی خط سفید از سیاهی افق تا طلوع خورشید، وقت نماز صبح است؛ هنگامی که خورشید در میانه آسمان واقع شد، اذان ظهر و هنگام فرورفتن خورشید، موقع نماز مغرب. بدین ترتیب، انسان‌ها برای پای‌بندی به احکام الهی، نیاز نیست که تحت یک نظام فقهی، قراردادی و حتی علمی قرار گیرند. این نکته بسیار لطیف و ارزشمند در وضع احکام دین اسلام، متأسفانه به کلی نادیده گرفته شده است. درست است که ما امروز با کمک علم نجوم می‌توانیم ساعات این عبادات را از پیش تعیین نماییم، اما حجیت نهایی همچنان با رؤیت است. در مورد تعیین روز عید فطر نیز این ظرافت در تشریح حکم، صورت پذیرفته است و پیامبر، «رؤیت ماه» را معیار عمل قرار می‌دهد. به همین جهت امروز با وجود آنکه مقارنه به لحاظ نجومی تا هزارم ثانیه قابل تعیین است، اما غالب کشورهای اسلامی آن را معیار آغاز ماه قمری نمی‌دانند. زیرا پذیرفتن حجیت مراجع (حتی مرجع علمی مثل نجوم) به جای حجیت شهود (رؤیت)، سنگ بنای کجی است که شاید اتحاد مسلمانان را در این مسأله به همراه بیاورد اما تالی فاسدهای فراوان دارد.

دوم آنکه؛ به لحاظ فقهی، علامه غروی، پانزده سال پیش در کتاب «مغرب و هلال» اثبات نمود که رؤیت ماه در هر جای کره زمین برای تمامی ساکنان آن حجّت است و ماه بر کره زمین طلوع می‌کند نه بر

کشور خاصی. وی ثابت می‌نماید تفاوت افق‌ها، هیچ مدخلیتی در تعیین روز عید ندارد چه رسد به مرز سیاسی قراردادی کشورها! دلایل وی که بر مستندات بسیاری از سنت و روایت استوار گشته، خوشبختانه پس از سالها، امروز مورد عنایت مراجع دیگری نیز واقع شده و بسیاری از آنها، امروز دست کم معتقدند که رؤیت ماه در هر کدام از کشورهایی که در بخشی از شب مشترکند، برای سایر این کشورها، حجّت است و همگی روز عید یکسانی دارند.

سوم آنکه؛ از قدیم الایام، عید فطر وسیله‌ی برای دامن زدن به اختلاف میان مسلمانان بوده است. شاید باور نکنید که در کشور لبنان، علماء شیعی در انتهای ماه رمضان، از مردم می‌خواسته‌اند که به آسمان نگاه نکنند، مبادا ماه را ببینند تا یک روز دیرتر از اهل سنت، عید فطر را اعلام نمایند و این مطلب را در روزنامه‌های خود به طور مکتوب از مخاطبان شیعی خود می‌خواسته‌اند! یعنی در یک کشور، اهل سنت در یک روز و اهل تشیع در روز دیگری نماز عید را بپا می‌داشته‌اند. هرچند امروز نیز کسانی که از این اختلاف سود می‌برند، روش‌های نوین علمی و نجومی را در توجیه این اختلاف برگزیده‌اند اما سستی و بی‌اعتباری مباحثشان، حتّی بر عادی‌ترین شنوندگان آشکار است. چگونه می‌توان آغاز و پایان ماه را بر مبنای مرز سیاسی قراردادی کشورها توجیه نمود؟ خوشبختانه سازمان کنفرانس اسلامی، سال‌ها پیش، این موضوع را جزء مصوّبات خود قرار داده است. بر مبنای این مصوّبه، ماه در هر کدام از کشورهای عضو سازمان رؤیت گردد، برای سایر کشورها حجّت است. جالب است بدانیم که ایران، عضو سازمان کنفرانس اسلامی و موظف به اجرای مصوّبات آن است.

خلاصه آنکه، با توجه به دلایل اقامه شده در بند اول، فضای مناسب برای تکیه بر مقارنه (یعنی پیش‌بینی نجومی) برای آغاز ماه وجود ندارد. البته باید به این بحث، به گونه‌ی مفصّل‌تر و جدّی‌تر پرداخت. از طرف دیگر، به لحاظ فقهی، بسیاری از مراجع دلایل علامه غروی را پذیرفته‌اند و تقریباً امروز روشن است که دامن زدن به اختلاف، چه میان اهل سنت و چه میان شیعیان، جز به دلایل سیاسی و منافع خاص نیست. بسیاری از کشورهای عربی، در برابر این تلاش‌های اختلاف برانگیز، گام‌های تحسین برانگیزی برداشته‌اند که یکی از آنها، مصوّبه سازمان کنفرانس اسلامی است که ذکرش رفت. سایر کشورها نیز برای برون رفت از این اختلاف ساختگی و مذموم، باید با اعتماد بر یکدیگر و سپردن امر به یک شورای متمرکز، شبیه همین شورایی که امروزه در قبه مسلمانان، مکه معظمه، مستقر است، افتراق کنونی را به اتحادی تأثیرگذار مبدل سازند. در این راه البته شیعیان باید گام‌های جدّی‌تری بردارند، چون مرکز ثقل دامن زدن به این اختلاف در طول تاریخ، در جبهه شیعیان بوده است. در پایان، بر روان چالاک علامه غروی درود می‌فرستیم که در روزگاری که مطرح ساختن این مباحث، انواع اتهامات را متوجه او می‌ساخت، دلیرانه ایستاد و هیچ تهدیدی وی را از بیان این حقائق روشن باز نداشت. به امید روزی که تمامی مسلمانان، جان کلام پیامبرشان را دریابند و طریق سعادت و بهروزی خویش را بیابند.